

ОСНОВНИ ДОКТРИНИ В АМЕРИКАНСКАТА ВЪНШНА ПОЛИТИКА В КРАЯ НА 18 И НАЧАЛОТО НА 19 ВЕК

Историческото развитие на САЩ от тяхното основаване до началото на 20 век преминава през няколко етапа. Първият от тях е свързан с извоюването на независимостта на страната и организиране на системата на държавната власт. В хронологическо отношение той заема времето от 1776 г. до началото на 90-те години на 18 век. Следващият етап се характеризира с началото на редица явления, даващи облик на развитието на САЩ през 19 век - начало на териториалната експанзия на запад до Тихоокеанското крайбрежие, начало на промишления преврат, първи прояви на борбата между привържениците и противниците на робството. Границата между този и следващия етап е началото на 20-те години на 19 век. Най-важните черти на новия етап са новото териториално разширение, бурно развитие на капитализма, икономическо усвояване на новите територии, изостряне на конфликта за робството, което води до Гражданската война. Краят на тази война и Реконструкцията са условно начало на следващия етап, завършващ с участието на САЩ в Първата световна война. В края на 19 и началото на 20 век се извършва техническа революция, позволяваща изключително бързи темпове на развитие на икономиката, които извеждат САЩ на първо място в света.

Това разграничение съвпада и с основните етапи в развитието на американската външна политика. Икономическото и вътрешнополитическото развитие на страната налагат и диктуват съответния курс във външната политика, промените в насоките и целите и, формулирането, уточняването или коригирането на основните външнополитически доктрини.

Американската външна политика от създаването на републиката до втората половина на 19 век не е особено активна. Тя се базира на две основни доктрини, които дълго време определят отношението на САЩ към външния свят.

* * *

Първият голям външнополитически проблем след обявяването на независимостта на страната в 1776 г. е свързан с нейното международно признание. Едновременно с това САЩ трябва да търсят и съюзници за извоюването на независимостта във войната срещу Англия. Първите съюзни договори, довели до признаването на новата държава са сключени последователно с Франция през 1778 г. и с Нидерландия през 1782 г.¹ Този външнополитически успех е от решаващо значение за победата във войната за независимост и води до сключването на мирния договор с Англия през 1783 г.² Признаването на американската независимост от Англия утвърждава международното положение на САЩ и прави възможно признаването и от цяла Европа.

В същото време договорите с американските съюзници във войната за независимост и главно Франция, носят на САЩ определени външнополитически задължения. Избухването и развитието на френската буржоазна революция води през 1792 г. до война между Франция и някои европейски държави. Това поставя пред САЩ въпроса за военна ангажираност или ненамеса. Във връзка с началото на войните в Европа се заражда и първата американска външнополитическа доктрина - изолационизмът.

Първата проява на изолационизма е обявеният през април 1793 г. от президента Вашингтон неутралитет спрямо всички воюващи нации.³ Основният принцип на изолационизма е изложен в прощалния адрес на Вашингтон от 1796 г. В него той заявява, че главното в отношенията на САЩ спрямо външния свят трябва да бъде развитието на търговските отношения, като се избягва политическото сближение. "В политиката си ние трябва да избягваме постоянните съюзи с която и да е част от външния свят."⁴ Този принцип на изолация и ненамеса е отново уточнен няколко години по-късно в посланието на президента Джеферсън от 1801 г. - "мир, търговия и честни, приятелски отношения с всички нации, без да се сключва съюз с никоя от тях."⁵

Тези две послания не дават точна формулировка на изолационизма, нито пък представляват фиксирана в дипломатически документ външнополитическа декларация. Но основната характеристика е

¹ Bailey, T.A., A Diplomatic History of the American People, N.Y., 1964, pp. 31,41

² Ibid, p., 47

³ Bemis, S.F., A Diplomatic History of the United States, N.Y., 1942, pp. 95-96

⁴ May, E.R., The American Foreign Policy, N.Y., 1963, pp 53-56

⁵ Lippmann, W., US Foreign Policy. Shield of the Republic, N.Y., 1943, p. 63

съвършено ясна - развитие на свободната търговия, ненамеса в политическите отношения в Европа и отказ от обвързващи съюзи с държавите от стария континент.

В края на 18 век изолационизмът отговаря напълно на американските интереси. Младата държава има да решава сложни икономически и вътрешнополитически проблеми, които предизвикват социално напрежение и ожесточена борба между различните политически групировки.⁶ Играе роля и военната слабост на САЩ.⁷ Обкръжени от колонии на големите европейски сили - Англия, Франция, Испания, те трудно биха издържали една нова война на американския континент, при положение, че вземат страна в европейския конфликт. Една нова война би поставила под въпрос и трудно извоюваната независимост. Така една от главните цели на изолационизма е защитата на независимостта и даването на възможност за решаване на сложните вътрешнополитически проблеми. В същото време изолационизмът има и друг компонент - експанзията на американския континент. Необятните територии, простиращи се на запад от първоначалните граници на САЩ предоставят огромни възможности за бъдещото икономическо развитие на страната. Преобладаващата част от американците предпочитат да влагат средства и енергия в усвояването на запада, отколкото да водят война в съюз с някоя европейска сила със съмнителни възможности за печалба. Ето защо овладяването на запада също налага изолационизма като основна насока на американската политика. "Изолационистите - казва видния познавач на американската външна политика Уолтър Липман - това са тези, които завоюваха американския континент."⁸

Налагането на изолационизма като основна доктрина на американската политика дава веднага резултати в областта на търговията и плановете за експанзия на континента.

Американският неутралитет в периода на неспиращите войни в Европа в края на 18 и началото на 19 век предоставя на американските търговци изключителни възможности. Външната търговия през периода 1793-1807 г. расте с бързи темпове. Ако в 1793 г. общия експорт на страната представлява 26 млн. долара, то в 1807 г. той стига до 109 млн. дол.⁹ Много голям дял в търговията заема реекспорта на стоки в Карибския басейн. От споменатите 26 млн. дол. в 1793 г. той е само 2 млн., но в 1807 г. достига 60 млн. дол. като надминава експорта с 11 млн. дол.¹⁰ Засилената търговия води и до бързо увеличение на търговския флот. За периода от 1789 до 1807 г. той се увеличава от 127 000 т. на 1 116 000 т., т.е. близо 6 пъти.¹¹

Бързо растящата американска външна търговия е само част от преимуществата на изолационизма и неутралитета. Продължителните войни в Европа създават възможност за неочаквано териториално разширение. В 1800 г. едно секретно съглашение между Наполеон Бонапарт и Испания дава на Франция обширната област Луизиана с богатият Ню Орлеан.¹² Две години по-късно, в 1802 г. френският корпус, изпратен да потуши въстанието в Санто Доминго претърпява поражение. В Париж се оформя мнение, че без Санто Доминго Луизиана е трудно защитима и не представлява особена ценност. Подновяването на войната в Европа през 1803 г. и необходимостта от пари довеждат до продажбата на Луизиана на САЩ за 15 млн. дол.¹³ Така, използвайки обстановката в Европа САЩ получават една огромна област, чиито граници на запад дори не са уточнени.

Амбициите на американските експансионисти не се ограничават само с Луизиана. Повдигат се също искания за Флорида и Канада.¹⁴ Претенциите за Канада дават своя принос в отново започналото влошаване на отношенията с Англия.

Основната причина за това са нарастващите пречки пред американската търговия с Европа. Американските кораби са задържани както от английския, така и от френския флот и стоките им се конфискуват под предлог за търговия с противника. След 1806 г., когато Англия и Франция обявяват съответно морска и сухопътна блокада на европейското крайбрежие, пречките пред американската търговия се засилват. Съществува реалната опасност САЩ да бъдат замесени в конфликта, тъй като американските корабоприетатели отказват да спазват изискванията на английската блокада. Американ-

⁶ Beard, Ch., M. Beard, *The Rise of American Civilisation*, v. I-II, N.Y., 1966, p. 377

⁷ Morison, S.E., *The Oxford History of the American People*, N.Y., 1965, p. 377

⁸ Lippmann, W., *op. cit.*, p. 28

⁹ *The Statistical History of the United States. From Colonial Times to the Present*, N.Y., 1976, p. 886

¹⁰ *Ibidem*, p. 886

¹¹ *Ibidem*, p. 760

¹² Bemis, S.F., *op. cit.*, p. 128

¹³ *Ibidem.*, p. 135

¹⁴ Morison, S.E., *op. cit.*, p. 366

ски кораби и стоки продължават да се конфискуват, като първенство в това отношение държи Англия. Ако в периода от 1803 до 1812 г. Франция конфискува 558 американски кораба, то Англия прави това с 917.¹⁵ Отношенията с Англия се влошават бързо и в 1812 г. се стига до война.

Войната 1812-1814 г. се води за защита на американските търговски интереси, за запазване на националния суверенитет и в голяма степен е продължение на войната за независимост.¹⁶ Но в същото време тя е и израз на амбициите на експанзионистите. В Конгреса и сред общественото мнение се раздават призови да се ликвидира английското присъствие на американския континент, като се завладе Канада. Същите искания се отправят и към испанска Флорида.¹⁷

Войната 1812-1814 г. не носи победа на никоя от воюващите страни. Но тя спомага за укрепването на американския суверенитет и в следващите години са сключени няколко споразумения с Англия, които ликвидират редица спорове, останали още от времето на войната за независимост.¹⁸ Най-важните от тях са уреждането на американските права за риболов по канадското крайбрежие и уточняването на северните граници на Луизиана по 49 паралел.¹⁹

Неуспехът на изолационистите по отношение на Канада засилва апетита за Флорида. Още в 1810 г. Западна Флорида е окупирана и присъединена към Луизиана. В 1818 г. същото е направено и с Източна Флорида.²⁰ Испания е безсилна да промени нещата, още повече, че нейните колонии в Латинска Америка водят борба за независимост, а в самата Испания положението е нестабилно. Така се стига до продажбата на Флорида на САЩ за 5 млн. дол. в 1819 г.²¹ Постигната е също договореност за границите между САЩ и испанските владения в северна Америка до Тихоокеанското крайбрежие.²²

Краят на първите двадесет години от 19 век носят успех на американската външна политика. Изолационизмът доказва своите преимущества. Благодарение на него САЩ запазват и утвърждават независимостта си, налагат до голяма степен правото на свободна търговия. Използувайки войните в Европа, те успяват да присъединят области, превишаващи няколко пъти първоначалната им територия.

От началото на 20-те години настъпва нова фаза във външнополитическите концепции на САЩ. Тя е свързана със събитията, развиващи се в Латинска Америка и води до формулирането на нова външнополитическа доктрина.

* * *

Началото на 19 век в САЩ е време на важни икономически промени. През този период окончателно се установява капиталистическият начин на производство, който определя перспективите на икономическото развитие на страната. Въпреки че наченки на промишлен преврат се наблюдават още в края на 18 век, сега фабричната система започва да се налага като преобладаваща тенденция.²³ Наред с текстилното производство, промишленият преврат засяга и металургията, корабостроенето и други отрасли. В южните щати продължава да се развива бързо плантационното стопанство, основано върху робски труд. В него памукът измества традиционните култури като тютюн, ориз, захарна тръстика.²⁴ Засиленото търсене на памук го прави важен компонент не само в експорта за английската промишленост. Все по-голяма част се отправя към северните щати, чиито нужди от суровини нарастват бързо.²⁵ В същото време в средните и западните щати се развива интензивно фермерско капиталистическо стопанство с основно производство зърнени храни и животновъдство.²⁶ В този период се полага началото на широк вътрешен пазар, като чрез подобряването на пътната мрежа, прокарването на канали в североизточната част на страната и засилване на корабоплаването се развиват връзките между отделните щати.²⁷ Създаването на единен вътрешен пазар дава нов тласък в развитието на капита-

¹⁵ Bailey, T.A., op. cit., p. 141

¹⁶ Current, R.N., T.H. Williams, F. Freidel., American History, N.Y., 1963, p. 154

¹⁷ Morison, S.E., op. cit., pp. 380,394

¹⁸ Bailey, T.A., op. cit., pp. 173-174

¹⁹ Ibidem., p. 175

²⁰ Current, R.N., ..., op. cit., p. 215

²¹ Bailey, T.A., op. cit., p. 173

²² Ibidem, p.173

²³ Faulkner, H.U., American Economic History, N.Y., 1960, p. 240

²⁴ Niemi, A.W.Jr., U.S. Economic History. A Survey of the Major Issues, Chicago, 1975, pp. 145-146

²⁵ История США, т. I, 1607-1877, М., 1983, с. 230

²⁶ Пак там, с. 222-223

²⁷ Niemi, A.W.Jr., op. cit., p. 52

лизма. Един важен белег за това е митническата политика. От 1816 г. започват да се въвеждат протекционистични мерки, които трябва да защитят американската промишленост от конкуренцията на европейските държави, главно английската.²⁸ Икономическата картина на САЩ в началото на 20-те години показва все по-интензивното развитие на капиталистическия начин на производство, който се разпространява бързо и на запад, успоредно с новите териториални придобивки.

Икономическите успехи на САЩ, демократичния характер на тяхната политическа система, мирния характер на тяхната експанзия (без разбира се да се отминава отношението към индианското население) правят САЩ прогресивна сила в началото на 19 век. Това се откроява силно в сравнение както с политическото развитие на Европа, така и по отношение на останалите страни от американския континент и несъмнено дава отражение при формулирането на доктрината, свързана с името на президента Монро в 1823 г.

Доктрината Монро се появява във връзка с разгръщането на освободителното движение на Латинска Америка. Породено в края на 18 век, то е плод на противоречието между социално-икономическото развитие на испанските колонии и остарелите, деспотични методи на управление от страна на метрополията.²⁹ Тласък на антиколониалната борба в Латинска Америка дават войните в Европа в началото на века. Включването на Испания в сферата на Наполеоновата система и английската морска блокада фактически прекъсват традиционните връзки между Европа и Латинска Америка. Това облекчава развитието на освободителното движение. След дълги и кръвопролитни войни в началото на 20-те години преобладаващата част от испанските колонии в Америка вече са декларирали своята независимост.³⁰

Но срещу новосъздадените държави се надига опасност от Европа. Създадения през 1815 г. Свещен Съюз си поставя за цел да потуши всички революционни и освободителни движения. Плод на неговата политика е разгрома на революцията от 1821 г. в Италия и отказа да се подкрепи освободителната борба на гръцкия народ.³¹

Свещеният съюз наблюдава с растящо безпокойство започналата през 1820 г. буржоазна революция в Испания. В 1822 г. е възложено на Франция да потуши тази революция. През следващата година френските войски възстановяват властта на испанския крал Фердинанд VII. Веднага след това Фердинанд апелира за помощ срещу разбунтувалите се колонии в Америка. въпросът за една смесена френско-испанска интервенция започва да се обсъжда сред участниците в Свещения съюз.³²

От решаващо значение за изхода на проектираната конференция е позицията на Англия. Въпреки че тя не е член на Свещения съюз, нейните интереси не могат да бъдат пренебрегвани, още повече, че тя разполага с достатъчно голяма морска мощ, за да попречи на една френско-испанска експедиция.

За самата Англия възстановяването на испанската власт в Латинска Америка не е изгодно. В продължение на години тя се опитва да получи достъп до пазарите на испанските колонии. След началото на европейските войни английските стоки нахлуват бързо в Латинска Америка и връщането на испанците би затворило отново тези пазари. Неприемливо е и проектираното участие на фактическо ръководство на Франция в бъдещата интервенция. Може да се стигне до възраждането на френската колониална мощ и ново издигане на Франция в Европа, нещо срещу което Англия води войни в продължение на близо двадесет години.³³ Ето защо през есента на 1823 г. английският външен министър лорд Канинг дава да се разбере, че Англия ще се противопостави на всякакъв опит да се възстанови статуквото в Латинска Америка.³⁴ Това е достатъчно, за да се охлади и изчезне всякакво желание за интервенция в Свещения съюз.

Развитието на освободителното движение в Латинска Америка предизвиква особено силен интерес в САЩ. На североамериканците това движение напомня тяхната война за независимост и естествено е общественото мнение да изрази симпатия и подкрепа на борещите се за национално освобождение латиноамериканци. Сред голямата част от американския народ тази борба е възприемана и като обща защита на американския континент от посегателствата на монархическите режими в Европа. Подобно

²⁸ Ibidem, p. 100

²⁹ Фостер, У.З., Очерк политической истории Америки. М., 1953, с. 183-184, 240-241

³⁰ Morison, S.E., op. cit., p. 412

³¹ Bailey, T.A., op. cit., p. 177

³² Ibidem, p. 177

³³ Beard, Ch., ..., op. cit., p. 434

³⁴ Ibidem., p. 434

мнение е изразявано често в печата. Американски фирми и търговци подпомагат борбата, като продават нелегално оръжие на въстаниците.³⁵

Борбата на латиноамериканските народи има и друга стойност в очите на Северна Америка. Премахването на испанското господство ликвидира присъствието на една европейска колониална сила върху преобладаващата част на американския континент. Това облекчава външнополитическото обкръжение на САЩ и създава много по-голяма свобода за бъдещото им развитие. Особено важно е създаването на благоприятни възможности, както за разширяването на търговските връзки, така и за териториална експанзия.³⁶

Управляващите среди в САЩ също подкрепят идеята за ликвидирането на испанската колониална империя в Америка. Но в официалните си изяви правителството трябва да се съобразява с много външнополитически фактори. Под натиска на европейските държави е забранена продажбата на оръжия на въстаниците. В 1815 г. президентът Медисън обявява неутралитет в конфликта между Испания и нейните колонии.³⁷ В следващите години, когато се водят преговори с Испания за Флорида, правителството се въздържа от официални изявления в подкрепа на освободителното движение. Но веднага след като в 1821 г. Испания ратифицира спогодбата, САЩ променят позицията си и в 1822-1823 г. признават някои от новосъздадените латиноамерикански държави.³⁸ Това е първото официално признание за латиноамериканската независимост.

Нов момент в отношението на САЩ към политиката на европейските държави на американския континент настъпва през 1823 г. Повод за това са опитите на Русия да разпространи зоната на своите владения в северозападната част на северна Америка и слуховете за планираната френско-испанска експедиция.³⁹

Преговорите с Русия по въпроса за северозападните територии продължават още от 1821 г. без особен резултат. През лятото на 1823 г. се оформя окончателно американската позиция по този въпрос. Изразена от държавния секретар Дж. К. Адамс, тя съдържа един нов принцип - "че американските континенти не трябва да бъдат повече обект за нови европейски колониални завоевания."⁴⁰

Приблизително по същото време от страна на английския външен министър се получава предложение двете страни да предприемат съвместни действия във връзка с опасността от интервенция в Латинска Америка.⁴¹ Това предложение е отхвърлено от американското правителство по настояване на държавния секретар.⁴² Той и неговите привърженици са на мнение, че САЩ трябва да излязат със самостоятелно заявление по тези въпроси. Решено е това да стане в годишното послание на президента.

На 2.12.1823 г. президентът Монро отправя до Конгреса посланието си. В него няколко пункта са отделени на позицията на правителството по въпроси, засягащи отношенията между Америка и Европа.⁴³ В първата част на посланието си Монро излага формирания още през лятото от Дж.К. Адамс принцип - "че американския континент не трябва да се разглежда в бъдеще като обект на колонизация".⁴⁴

Този принцип представлява нов момент във външнополитическата концепция на САЩ. Предназначен да постави на твърда основа споровете с Русия и Англия относно северозападните части на Северна Америка, той надхвърля значението на позиция по определен въпрос и се превръща в изходен пункт изобщо на американската външна политика. Принципът за "неколонизация" дава да се разбере, че САЩ ще се противопоставят на всеки опит за колонизация не само в Северна Америка, но и върху целия континент. Политическото значение на тази декларация придобива още по-голяма значение като се разгледа във връзка с икономическите перспективи. "Неколонизацията" означава борба срещу монополните ограничения, налагани върху американската търговия, създава условия за разширяване на търговската експанзия на САЩ в целия континент.

³⁵ Current, R.N., ..., op. cit., p. 227

³⁶ Ibidem., p. 227

³⁷ Bemis, S.F., op. cit., p. 199

³⁸ Ibidem., pp. 200-201

³⁹ Spykman, N.J., *America's Strategy in World Politics. The United States and the Balance of Power*, N.Y., 1942, p. 69

⁴⁰ История США, т. I, с. 296

⁴¹ Bailey, T.A., op. cit., p. 181

⁴² История США, т. I, с. 298

⁴³ May, E.R., op. cit. pp. 68-69

⁴⁴ Болховитинов, Н.Н., Доктрина Монро (происхождение и характер), М., 1959, с. 226

Следващите два пункта от посланието съдържат американската позиция по отношение на събитията в Латинска Америка. Именно тези пунктове по-късно стават известни под името доктрина Монро.

Президентът Монро подчертава едно принципно ново различие между Стария и Новия свят - различието между техните политически системи. Под политическа система на Америка се подразбира политическата система на самите Съединени щати, която се разглежда като образцова и като образец за останалата част на Америка.

Провъзгласявайки това принципно различие, по-нататък президентът заявява, че всеки опит от страна на Европа да разпространи своята система върху коя да е част на западното полукълбо, ще се разглежда като опасна за спокойствието и безопасността на САЩ. САЩ няма да се намесват в работите на вече съществуващите европейски колонии или зависими територии. Но по отношение на държавите, вече достигнали своята независимост и признати от САЩ, всеки опит от страна на европейска държава да ги подчини или контролира ще бъде приет като проява на неприятелско отношение към Съединените щати. В заключение президентът отново подчертава американския неутралитет в борбата между испанските колонии и метрополията.⁴⁵

Доктрината Монро представлява сложен и противоречив документ, който за дълги години наред с изолационизма остава водеща концепция на американската политика. Принципите, изложени от президента Монро свидетелствуват за нов етап в развитието на американското отношение към външния свят и международните проблеми. Във вътрешнополитическо отношение доктрината се базира на несъмнените успехи на САЩ в икономическата, социалната и културната област, на бързо растящия национализъм. Това получава отражение във формулирането на концепцията за американската политическа система, като коренно различна от тази на европейските държави. Разбирането, че тази система може да бъде валидна и да служи като пример за останалите държави в Америка е прогресивно, като се съпостави с политическата структура на феодално-монархична Европа по това време.

Прогресивен елемент в президентското послание е и идеята за ненамеса на Европа в работите на страните от западното полукълбо и забраната за по-нататъшна колонизация. Тази идея утвърждава в международен план принципите за самоопределение, народен суверенитет, ненамеса във вътрешните работи и създава условия за свободното развитие на капитализма в целия американски континент.

Наистина президентското заявление не води до автоматична американско противопоставяне със сила на подобни европейски опити, особено като се има предвид военната слабост на САЩ по това време. Но американската позиция поставя дипломатическа преграда или най-малкото може да създаде дипломатически усложнения, които затрудняват подобни акции. Пример за това е и подписването през 1824 г. на споразумение с Русия, което спира руската експанзия в северозападната част на Северна Америка.⁴⁶

Но наред със своите прогресивни черти доктрината Монро съдържа и потенциално опасни за бъдещето на Латинска Америка тенденции.

Усилията на американските управляващи кръгове да ограничат и ликвидират намесата на европейските сили на американския континент подготвят почвата за бъдещата хегемония на САЩ в този район. Приемайки като образец за цяла Америка своята политическа система, редица влиятелни политици в САЩ смятат, че тя ги поставя в привилегировано положение и ги налага като естествен водач на американските народи. Изхождайки от това, всякакви планове за териториална, икономическа и политическа експанзия намират лесно морално и политическо оправдание.

Именно тази тенденция към оправдан морално и политически експанзионизъм става постепенно главен момент в интерпретацията на доктрината. Декларирана като едностранен акт, без предварително съгласуване с останалите американски държави, доктрината Монро изразява предимно интересите на североамериканската република и в следващите десетилетия става инструмент за налагане на хегемонията на САЩ в Новия свят.⁴⁷

Доктрината Монро се утвърждава като втора водеща доктрина след изолационизма във външната политика на САЩ. Тя потвърждава и доразвива принципите на изолационизма, що се отнася до ненамесата в Европа. Но същевременно тя дава и ново измерение и направление на американската външна политика. Сега за първи път от основаването на републиката се поема ангажимент извън нейните териториални граници. Този нов ангажимент свидетелствува за нарастването на американската мощ,

⁴⁵ May, E.R., op.cit. pp. 68-69

⁴⁶ История США, т. I, с. 302

⁴⁷ Болховитинов, Н.Н., цит. съч., с. 305;

която може вече успешно да защитава собственото си съществуване, като същевременно прави заявка за бъдеща хегемония на континента.

* * *

Основната характеристика в икономиката на САЩ от началото на 20-те години до Гражданската война е завършването на промишления преврат. Темповете на развитие на промишлеността през този период са много бързи. Общото промишлено производство в 1860 г. в сравнение с 1815 г. нараства 12 пъти.⁴⁸ В 1859 г. стойността на продукцията на промишлеността за първи път превишава тази на селското стопанство.⁴⁹ С особено високи темпове се развива железопътното строителство. От 1835 г. до Гражданската война дължината на ж.п. линиите расте почти в геометрична прогресия.⁵⁰ Бързо се издига нивото на промишлените технологии, което позволява да се постигне голяма производителност на труда. Роля в това отношение играе и съставът на емиграцията, в която през 40-те и 50-те години расте броя на квалифицирането специалисти.⁵¹ Възходът на промишлеността е стимулиран и от големите чуждестранни капиталовложения, предимно английски.⁵² Промени настъпват и в социалната структура, като тенденцията сочи намаляване на селското население за сметка на това, заето в промишлеността. Ако през 1820 г. процентът на селското население е 72, то в 1860 г. този процент е вече 59.7.⁵³

Докато пред американската промишленост не съществуват особени проблеми, то въпросът със селското стопанство не стои така. По силата на ред исторически, географски и икономически условия в американското селско стопанство се създават две системи - робовладелческото плантационно стопанство и фермерското. Съжителствайки дълги години и до известна степен допълващи се, те постепенно влизат в конфликт, който в крайна сметка води до Гражданската война.⁵⁴ Като цяло през посочения период американското селско стопанство бързо и успешно успява да усвои големи територии на запад. Ако в 1790 г. на запад от Апалачите живеят 222 000 души или около 27% от населението, то към 1850 г. там живеят 10.4 млн. души или 45%.⁵⁵ Така се оформя един трети икономически район на страната, който дава основната част от производството на зърнени храни и месни продукти. Именно в района на средния запад се оформя и укрепва фермерското капиталистическо стопанство, което постепенно става водещо в селскостопанското развитие на страната. Тъй като проблемът за икономическите и политически мотиви на растящия конфликт между северните и южните щати не влиза в обхвата на нашето изследване, ние няма да се спираме върху него. Ще отбележим само, че ако фермерският път се съгласува с икономическата основа на изолационизма, то плантационното стопанство налага определени ангажименти и съобразяване с чуждестранните купувачи, най-вече английските. Това се отразява върху външнополитическите проблеми в годините на Гражданската война, когато Конфедерацията разчита на външна подкрепа.⁵⁶

През този период във външната политика на САЩ не настъпват никакви коренни изменения. Водещи доктрини остават изолационизма и доктрината Монро. е са в състояние да обслужват политиката на страната в условията на териториалната експанзия на континента.

Без да отбелязваме всички подробности на тази териториална експанзия, трябва да отбележим няколко външнополитически проблема, свързани с нея. След договора между САЩ и Англия през 1818 г., северната граница с английската колония Канада не е прокарана до тихоокеанското крайбрежие и въпросът за Орегон стои открит. Тук освен Англия, определени интереси имат също Русия и Испания.⁵⁷ Следователно въпросът за Орегон представлява възможност за намесата на големите европейски държави на континента и съдържа известно предизвикателство срещу доктрината Монро. Експанзията на американците в Орегон до голяма степен облекчава американските претенции. В същото време през този период Англия и Русия имат достатъчно вътрешно- и външнополитически проблеми, за да се ангажират с големи сили в един спор, чиято съдба предварително изглежда предопределена. Така се стига до подписването през 1846 г. на англо-американска конвенция, която прокара границата до

⁴⁸ История США, т. I, с. 215

⁴⁹ Пак там с. 215

⁵⁰ The Statistical History..., p. 781

⁵¹ Niemi, A.W.Jr., op. cit., p. 212

⁵² История США, т. I, с. 217

⁵³ Пак там, с. 218

⁵⁴ Faulkner, H.U., op. cit., pp. 306-325

⁵⁵ Ibidem, p. 287

⁵⁶ Ibidem, p. 340

⁵⁷ Bemis, S.F., op. cit., pp. 273-274

тихоокеанското крайбрежие по 49 паралел и с това ликвидира възможностите за намеса на европейските сили в тази район.⁵⁸

Прокарването на окончателната линия на южната граница до излаза и на Тихия океан не става по мирен път. През 1846-1848 г. се води война с Мексико и по-късно преговори за покупка на големи територии.⁵⁹ Процесът завършва със закупуването на Южна Аризона и Ню Мексико.⁶⁰ Така в началото на 50-те години на практика са установени твърдо двете граници на републиката от Атлантическия до Тихия океан.

Завършването на овладяването на запада съвпада и с първите стъпки на САЩ извън територията на американския континент., като очертава една от насоките на бъдещата американска експанзия. В 1844 г. САЩ сключват договор с Китай.⁶¹ В 1853 г. ескадрата на комодор Пери налага "отварянето" на Япония.⁶² Така още през 40-те и 50-те години САЩ правят първите си стъпки към поемането на ангажименти извън континента и с това са направени първите, отначало незабележими пробиви в доктрината на изолационизма.

Пак през 40-те години САЩ трябва да решат един проблем, който се трактува и като външен, но и като вътрешнополитически от голяма част от общественото мнение и води до конфронтация с една голяма европейска държава - става въпрос за възможността за прокопаване на канал в Централна Америка и контрола върху него. След придобиването на Калифорния в 1848 г. и окончателното утвърждаване на Тихия океан този въпрос придобива за САЩ жизнено значение. Това е мнението на голяма част от американската общественост, която отчита големите стратегически и икономически перспективи на бъдещия канал под американски контрол.⁶³ Външнополитическата страна на проблема е сложна, тъй като основен претендент за бъдещия контрол върху канала е Англия. Отношенията между двете страни през средата на века не са добри, въпреки уреждането на споровете за Орегон. Принципите на доктрината Монро не позволяват на САЩ да търсят съюзни отношения с която и да е европейска сила и това естествено не води до подобряването на отношенията с Англия, с която САЩ са водили две войни. Тази липса на съюзнически или най-малкото на добри отношения с Англия са в съгласие с принципите на изолационизма и на доктрината Монро, но в същото време поставят САЩ в известна изолация, която се отразява зле върху тяхното положение на американския континент. В този момент Англия се чувства достатъчно силна и неангажирана със САЩ, за да изостави претенциите си за контрол върху бъдещия канал.

Преговорите между двете страни са продължителни и сложни. Накрая се стига до подписването на договора Клейтън-Булвер през 1850 г., който представлява временен компромис и от двете страни. Договорът предвижда, че нито една от страните няма да претендира за изключителен контрол върху бъдещия канал, нито пък ще се стреми към доминация в която и да е част от Латинска Америка.⁶⁴ Всъщност именно компромисния характер на договора дава и на двете страни възможност за тълкуване в своя полза и Англия се чувствава в правото си да продължава опитите си за установяване на контрол върху Централна Америка.

Началото на Гражданската война в страната води до сериозни проблеми във външната политика. Те се изразяват не само във фактическото признаване на южните щати от Англия. Много по-сериозна опасност за позициите на САЩ на континента представлява опитът на Наполеон III да установи френско господство в Мексико. Това представлява сериозно предизвикателство към доктрината Монро, опит на една европейска сила да установи отново своя сфера на влияние на американския континент. Опасността е още по-сериозна, тъй като в началото на френската кампания тя получава английска и испанска подкрепа.⁶⁵ Английската позиция към гражданския конфликт и инцидента с кораба "Трент" в края на 1861 г. заплашват САЩ с нова война с Англия.⁶⁶ Благодарение на отстъпчивостта и дипломатическото търпение на президента Линкълн и Държавния департамент, а и на натиска на английското обществено мнение не се стига до разрыв на отношенията, но студенината се запазва.⁶⁷

⁵⁸ Ibidem, p.280

⁵⁹ Morison, S.E., op. cit., pp. 560-565

⁶⁰ Ibidem, p. 565

⁶¹ Lippmann, W., op. cit., p. 22

⁶² Ibidem, p. 23

⁶³ Bailey, T.A., op. cit., pp. 272-273

⁶⁴ Ibidem, pp. 274-275

⁶⁵ Campbell, Ch.S., The Transformation of American Foreign Relations, 1865-1900, N.Y., 1976, p. 6

⁶⁶ Bailey, T.A., op. cit., pp. 327-329

⁶⁷ Campbell, Ch.S., op. cit., p. 7

Заети с Гражданската война САЩ нямат възможност за ефикасна намеса в Мексико. Опитите да бъде затвърдена там властта на император Максимилиан срещат съпротивата главно на преобладаващата част от мексиканците и на практика до края на Гражданската война САЩ не се намесват в мексиканския конфликт.⁶⁸ Едва в 1865 г. след неуспешни дипломатически преговори САЩ заемат потвърда позиция и заговорват с ултимативен тон.⁶⁹ Френските войски са принудени да се изтеглят, но това е плод не толкова на американския натиск, колкото на развитието на събитията в Европа, където за Наполеон III се изправя нов сериозен противник - обединена Германия.⁷⁰

Завършването на Гражданската война почти съвпада с покупката на Аляска от Русия в 1867 г. и окупацията на о-в Мидуей.⁷¹ Това бележи края на един етап в развитието на американската република. След провала на френската интервенция в Мексико и покупката на Аляска от американския континент са отстранени две велики сили, които имаха потенциална възможност да създават в бъдеще пречки пред американската експанзия на континента. Единствената европейска сила с присъствие на американския континент остава Англия, но в следващите години тя все повече обръща гръб на Америка, заета с проблемите на своята европейска и колониална политика в други райони на света. Така края на Гражданската война облекчава в голяма степен заложената в американската външна политика тенденция на експанзия на американския континент.

⁶⁸ Ibidem, p. 4

⁶⁹ Ibidem, p.4

⁷⁰ За обстановката в Европа по това време виж Тейлор, А.Дж.П. Борба за господство в Европе, 1848-1918, М., 1958, с. 209-226

⁷¹ Lippmann, W., op. cit., p. 23